

KOMPETENSBESKRIVNING AV LÄRARE

i grundläggande litteracitet
för vuxna med andra modersmål
än de nordiska

INLEDNING

Detta är den första nordiska kompetensbeskrivningen av vad en professionell lärare i grundläggande litteracitet för vuxna med andra modersmål än de nordiska bör kunna.¹ Beskrivningen, som har arbetats fram av det nordiska Alfarådet, har ambitionen att på ett utförligt sätt definiera den specifika kompetens som krävs för detta komplicerade uppdrag.

De beskrivna kompetenserna, som ska uppfattas som nödvändiga och specialiserande, förutsätter en pedagogisk/didaktisk grundkompetens och grundläggande kunskaper om andraspråksinlärning. Kompetensbeskrivningen består av sex olika kompetensområden, vilka konkretiseras genom tydligt definierade kunskaper, färdigheter och handlingar.

Mai 2013

---

¹ Denna lärarkategori har tidigare allför begränsat benämnts alfabetiseringslärare men eftersom det professionella innehållsområde som ska behärskas är långt mer omfattande än enbart kompetens att undervisa på det allra första litteracitetsstadiet så behöver även beteckningen för läraren anpassas efter detta utvidgade uppdrag d.v.s. lärare i grundläggande litteracitet för vuxna med andramodermål än de nordiska.

DET NORDISKA ALFARÅDET

Nordisk koordinator Helga Arnesen,
www.alfaradet.net

Fackansvarig

Qarin Franker,
e-post: qarin.franker@svenska.gu.se
FD, universitetslektor i svenska som andraspråk
Instituttet för svenska som andraspråk (ISA)
Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, Sverige

Lilly Christensen
e-post: lilly@humleby.dk
Underviser i dansk som andetsprog, ordblindelærer, Cand. mag i dansk og psykologi
VoksenUddannelsescenter Frederiksberg, Danmark

Layout: Gekkografia/Marika Kaarlela
Tryck: Oriveden kirjapaino, Finland 2013

FORORD

ett viktigt insatsområde för Alfarådet är kvalitetssäkring av undervisningen i grundläggande litteracitet för vuxna med ett annat modersmål än något av de nordiska språken. Genom detta arbete har Alfarådet under åren blottlagt ett stort behov av att kvalitetsutveckla insatsen avseende lärarnas kompetens och därmed även undervisningen.

Genom rapporten Alfabetiseringsundervisning i Norden från 2007 (uppdaterad 2009 och 2012) och kompletterande undersökningar, har det visat sig att det i de flesta nordiska länderna finns mycket få formella krav på lärarkompetens och mycket få beskrivningar, studieplaner eller vägledningar för lärarutbildningar riktade mot undervisning i grundläggande litteracitet för vuxna. Det har även visat sig att det i flera nordiska länder bara i mycket begränsad omfattning krävs särskilda lärarkvalifikationer för den generella andraspråksundervisningen för vuxna. Mot denna bakgrund har Alfarådet haft fokus på utvecklandet av en lärarkompetensbeskrivning för den grundläggande litteracitetsundervisningen med syfte att stärka undervisningen och därmed stärka förutsättningarna för deltagarnas fortsatta studier, möjligheter på arbetsmarknaden och aktiva samhällsengagemang som medborgare.

Under en gemensam lärarkonferens, som Alfarådet organiserade i Sandefjord 2012, diskuterade lärare och specialister från de olika nordiska länderna ett första förslag till lärarkompetensbeskrivning. På bakgrund av kommentarer från konferensdeltagarna och från olika experter inom vuxenpedagogik, läs- och skrivinlärning och andraspråksutveckling, har Alfarådet sedan färdigställt kompetensbeskrivningen.

Centrala i detta utvecklingsarbete har varit fil.dr Qarin Franker, lektor vid Göteborgs universitet, vars doktorsavhandling har fokus på kortutbildade deltagare i sfi och Lilly Christensen, dansk som andraspråkslärare och läspedagog vid VoksenUtdannelsecenter Fredriksberg, båda med lång erfarenhet av målgruppen.

Kompetensbeskrivningen fungerar som ett underlag för utveckling och implementering av utbildningar och kurser i de nordiska länderna och gärna i samverkan mellan dem. Alfarådet kommer att aktivt medverka till att kompetensbeskrivningen blir omsatt till nya utbildningserbjudanden till gagn för lärare och undervisning.

DET NORDISKA ALFARÅDET 2013:

Helga Arnesen,

Vox nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, Oslo, Norge

Beate Linnerud,

Vox nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, Oslo, Norge

Peter Villads Vedel,

Ministeriet for Børn og Undervisning,
Kvalitets- og Tilsynsstyrelsen, Danmark

Lilly Christensen,

VoksenUddannelsescenter Frederiksberg (VUF), Danmark

Qarin Franker,

Institutet för svenska som andraspråk (ISA), Göteborgs universitet, Sverige

Inga-Lena Rydén,

Nationellt centrum för svenska som andraspråk,
Stockholms universitet, Sverige

Pirjo Immonen-Oikkonen,

Utbildingsstyrelsen, Helsingfors, Finland

Guðmundur Kristmundsson,

Íslands Universitet, Reykjavík, Ísland

Karolina Matras,

Færøernes Universitet, Torshavn Færøylene

THEORETICAL FRAMEWORK

kompetensbeskrivningen baseras på en syn på litteracitet där läsning och skrivning inte enbart är en uppsättning autonoma färdigheter som ska läras in utan snarare är kärnan i det som en levande kommunikation består av. Allt läsande och skrivande skapas oupphörligt i de sociala praktiker de är en del av. Dessa, inte sällan digitaliserade vardagspraktiker, innefattar förutom läsande och skrivande av multimodala texter även ett mer formellt muntligt språkbruk och grundläggande vardagsmatematik.

De vuxna deltagare, som är målgruppen för den undervisning som lärarna med den beskrivna kompetensen ska kunna möta på ett professionellt sätt, har alla, direkt eller indirekt, erfarenheter av skriftrelaterade praktiker. Det är därför naturligt att undervisningen tar sin utgångspunkt i de resurser deltagarna redan har skaffat sig och också bygger vidare på deras livserfarenheter samtidigt som man integrerar och använder sig av vardags- och arbetslivets domäner när man förbereder deltagarna för möten med nya språkliga och kommunikativa utmaningar.

Undervisningen ska således ge deltagarna en resurstärkande litteracitet och innehålla aktiviteter som stimulerar deltagarnas pragmatiska textanvändning, betonar betydelskapande och

förståelse och ger in- och avkodningskompetens såväl som textkritisk ifrågasättande kompetens.

Tre förhållningssätt som kännetecknar en sådan integrerande och resurstärkande undervisning är

1. *Ömsesidig respekt* mellan lärare/utbildning och kursdeltagare, vilket bl.a. yttrar sig i möjligheten att få använda och utveckla alla sina språkliga resurser inklusive sitt modersmål för sitt lärande och sin språkläs- och skrivutveckling.
2. *Meningsfullhet och användbarhet* när det gäller såväl undervisningens innehåll och utformning som val av läromaterial, så att det direkt påverkar och påverkas av deltagarnas aktuella och önskade livssituation.
3. *Delaktighet och eget ansvar* för lärandeprocessen, vilket ökar motivation, engagemang och stärker självkänslan som vuxenstuderande.

Begreppet alfabetiseringsundervisning har visat sig vara alltför begränsande, som beteckning för den utbildning som kompetensbeskrivningen är underlag till och har därför genomgående ersatts av undervisning i grundläggande litteracitet. Det senare uttrycker tydligare de mångfasetterade och mer långtgående kvaliteter som en litteracitetsutbildning för vuxna kännetecknas av.

REFERENCES:

- BARTON, David, 2007. *Literacy. An Introduction to the Ecology of Written Language*. Oxford: Blackwell Publishers.
- BAYNHAM, Mike, 2006. Agency and contingency in the language learning of refugees and asylum seekers. *Linguistics and Education*, 17(1), s.24-39. Baynham, (2006) "Student agency and teacher contingency"
- FRANKER, Qarin, 2011. *Litteracitet och visuella texter. Studier om lärare och kortutbildade deltagare i sfi*. Stockholms universitet. Doktorsavhandlingar i Språkdidaktik 1/Dissertations in Language Education 1 <http://su.diva-portal.org/smash/searchlist.jsf?searchId=1> (Abstract and summary in English)
- JANKS, Hilary, 2010. *Literacy and Power*. New York and London: Routledge, Taylor and Francis group.
- STREET, Brian, 2000. Literacy events and literacy practices: theory and practice in New Literacy Studies. In: Martin-Jones, M. & Jones, K. (Eds.), 2000. *Multilingual Literacies*. Studies in written Language and literacy 10. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- WAHLGREN, Bjarne, 2010. *Voksnes læreprosesser. Kompetenceudvikling i uddannelse og arbejde*. Köpenhamn: Akademisk Forlag

KOMPETENSOMRÅDEN FÖR LÄRARE I GRUNDLÄGGANDE LITTERACITET

för vuxna med andra modersmål
än de nordiska

Litteracitet i ett globalt, lokalt och
individuellt perspektiv

Teoretiska och didaktiska aspekter
och förhållningssätt

Vuxnas formella lärande i
en kreativ och kritisk lärmiljö

Baserad på lärarens reflekterande praktik
och kursdeltagares lärandemål

Material för ett vuxet lärande

Multimodalt, aktuellt och utmanande

Undervisning i muntlig kommunikativ
kompetens utan skriftstöd

för vuxna andraspråksinlärare

Grundläggande läs- och skrivkompetens

för vuxna andraspråksinlärare

Grundläggande vardagsmatematik

för vuxna andraspråksinlärare

LITTERACITET I ETT GLOBALT, LOKALT OCH INDIVIDUELLT PERSPEKTIV

Teoretiska och didaktiska aspekter och förhållningssätt

LÄRARKOMPETENS

Läraren tillämpar och omsätter didaktiskt, olika vetenskapliga teorier om litteracitet, psykologiska och lingvistiska såväl som sociologiska och språkpolitiska, i den dagliga undervisningen och är medveten om hur individens egna och samhällets värderingar och attityder till litteracitet påverkar styrdokument, planering, innehåll och mål för undervisningen såväl som deltagarnas vardagsliv och framtidsperspektiv.

KUNSKAPER

Läraren

1. har kunskap om litteracitetsbegreppets komplexitet och kan översiktligt diskutera litteracitet ur ett historiskt, språkpolitiskt, sociokulturellt och lingvistiskt perspektiv
2. har kunskaper om skillnader och likheter mellan tal- och skriftspråk i en såväl enspråkig som flerspråkig kontext
3. har kännedom om olika skriftsystem, deras historiska framväxt, principer och relation till varandra idag
4. har kunskap om hur förändrade kommunikationsmönster i samhället påverkar den formella alfabetiseringsundervisningens innehåll och utformning
5. har kunskap om hur samhällets syn på litteracitet och flerspråkighet påverkar alfabetiseringsutbildningens innehåll och utformning
6. har utvecklat insikt om hur kursdeltagarnas tidigare erfarenhet av skriftspråksanvändning och formell undervisning och deras nuvarande

ambitioner, behov och mål påverkar innehåll och utformning av undervisningen

7. har kännedom om psykiska och fysiska hinder för inlärning t.ex. PTSD (post traumatiskt stressyndrom) och vanliga syn- och hörselnedsättningar

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. låter sin kunskap om litteracitet genomsyra de egna pedagogiska, didaktiska och metodiska ställningstagandena
2. omsätter kunskaper om samhällets attityder till litteracitet vid planeringen av undervisningsupplägg, innehåll och utformning
3. möter kursdeltagarna med kunskap om och intresse för deras bakgrund, aktuella situation och förutsättningar att lära och använder den i planering och undervisning.
4. förstår och tar konsekvenserna av att deltagarnas kunskaper och färdigheter i sitt modersmål/förstaspråk påverkar skriftspråkstilläggnandet på andraspråket

VUXNAS FORMELLA LÄRANDE I EN KREATIV OCH KRITISK LÄRMILJÖ

Baserad på lärares reflekterande praktik och kursdeltagares lärandemål

LÄRARKOMPETENS

Läraren möter kursdeltagarna med kunskap om och intresse för deras bakgrund och omsätter deras mål och önskningar till undervisningsmål, anpassar innehåll, didaktik och metod till kursdeltagarnas förutsättningar och skapar en stöttande och kreativ vuxenpedagogisk lärmiljö genom att ständigt samla ny kunskap och reflektera över sin egen praktik.

KUNSKAPER

Läraren

1. har kunskap om vuxnas lärande
2. har aktuell information om deltagarnas sociala, kulturella och språkliga bakgrund
3. har aktuella kunskaper om faktorer i deltagarnas situation i det nya landet, vilka kan påverka deras studiers innehåll och progression
4. har kännedom om hur kursdeltagarnas möte med texter i sitt vardagsliv ser ut
5. har kunskap om hur man kartlägger och analyserar kursdeltagarens litteracitetsutveckling
6. har kunskap om hur man utarbetar anpassade undervisningsmål i samarbete med kursdeltagaren.

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. skapar en vuxenpedagogisk undervisningsmiljö och använder vuxenpedagogiska undervisningsmetoder

2. samarbetar med tolk, modersmåls-lärare eller andra med deltagarens modersmål för att underlätta lärandet
3. underlättar för deltagaren att använda färdigheter på sitt modersmål som stöd för inläringen av målspråket.
4. omsätter kursdeltagarnas behov och önskningar till undervisningsmål
5. gör undervisningens övergripande mål, delmål och dagliga mål begrip- ligen för kursdeltagaren.
6. använder metoder i undervisningen, som gör det enkelt för kursdeltaga- ren att ta aktiv del i undervisningen och bidra med sina personliga erfarenheter.
7. bygger tillsammans med kursdelta- garna upp ett gemensamt metaspråk för att tala om undervisningen och lärandet
8. utvärderar sin egen undervisning och kursdeltagarnas framsteg, me- toder och material

MATERIAL FÖR ETT VUXET LÄRANDE

Multimodalt, aktuellt och utmanande

LÄRARKOMPETENS

Läraren kan kritiskt analysera, välja och använda relevant material för undervisning och lärande anpassade till kursdeltagarnas önskemål och behov, aktuella och framtida situation.

KUNSKAPER

Läraren

1. har kännedom om aktuella läromedel lämpliga för vuxnas språk- och litteracitetsutveckling
2. har kunskap om hur bilder, symboler, texter, ljud och andra tecken i vardagsmiljön kommunicerar budskap och uppfattas av deltagarna
3. har kunskap om bilders och visuella texters uppbyggnad och funktion
4. har kännedom och kunskap om lättlästa texter för vuxna
5. har kunskap om IKT och aktuella digitala verktyg och medier, hur de används av deltagarna och hur de kan användas i undervisningen

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. anpassar sitt val av läromedel och andra läroresurser till aktuella kursdeltagares krav

2. använder material som deltagaren känner till från sin egen vardag i undervisningen
3. väljer material som utmanar deltagarna och uppmuntrar till ett kritiskt och ifrågasättande förhållningssätt till texter i olika genrer
4. skapar själv, med hjälp av modersmåls lärare och tillsammans med deltagarna aktuellt läromaterial
5. arbetar medvetet med bildtolkning och stöttar deltagarnas bildläsning
6. kan analysera olika typer av texter utifrån ett läsbarhetsperspektiv
7. anpassar texter med hjälp av läsopedagogiska metoder och principer för läsbarhet, till kursdeltagarnas aktuella nivå
8. kan analysera multimodala material utifrån ett flerkulturellt vuxet perspektiv
9. använder vardagliga digitala verktyg t ex smarttelefoner, läsplattor och interaktiva skrivtavlor i undervisningen

UNDERVISNING I MUNTLLIG KOMMUNIKATIV KOMPETENS UTAN SKRIFTSTÖD

för vuxna andraspråksinlärare

LÄRARKOMPETENS

Läraren utvecklar tillsammans med deltagarna deras muntliga kommunikativa kompetens helt utan eller med mycket begränsat skriftligt stöd och med utgångspunkt i aktuell (språk)forskning och de vuxna kursdeltagarnas språkliga resurser, kulturella bakgrund och kommunikativa behov.

KUNSKAPER

Läraren

1. har kunskap om talspråkets förutsättningar dess struktur, grammatik och funktion
2. har kunskap om vad fonologisk medvetenhet innebär
3. är förtrogen med metoder för uppbyggnad av och undervisning i muntlig språkbehärskning: uttal, prosodi, pragmatik, grammatisk struktur och ordförråd på ett andraspråk utan skriftstöd
4. har kunskap om lämplig progression och metoder för ordinlärning utan skriftstöd
5. har kunskaper om analys och bedömning av muntlig språkfärdighet
6. har kunskap om vad olika grad av muntlig kommunikativ språkbehärskning innebär för individ, grupp och undervisning
7. har kontrastiva kunskaper om kulturella mönster för samtal och språkliga strukturer och kännetecken för autentiska samtal
8. har kunskap om reella såväl som digitala muntliga kommunikationsmönster
9. har kännedom om hur makt tar sig språkliga uttryck i muntliga relationer

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. använder metoder och material ämnat för muntlig kommunikativ undervisning utan eller med begränsat skriftligt stöd
2. väljer tillsammans med deltagarna adekvat bildmaterial och annat multimodalt material som stöd för förståelsen
3. använder metoder som utvecklar kursdeltagarens uttal, prosodi, fonologiska medvetenhet och muntliga kommunikativa förmåga
4. använder sin egen och modersmålslärares kunskaper om ljudsystemen i deltagarnas förstaspråk för att konstruera individuella uttalsövningar på målspråket
5. utgår ifrån autentiska samtalssituationer som speglar kursdeltagarnas vardag
6. arbetar medvetet med pragmatisk samskalkompetens och tydliggör och diskuterar kulturellt accepterade samtalsstrategier ur ett kontrastivt perspektiv
7. använder och väljer utvärderingsformer med både innehålls- och formfokus
8. använder digitala medier t.ex. smartphones, läsplattor, datorer och interaktiva skrivtavlor i undervisningen

GRUNDLÄGGANDE LÄS- OCH SKRIVKOMPETENS

för vuxna andraspråksinlärare

LÄRARKOMPETENS

Läraren har teoretiska och didaktiska kunskaper om läs och skrivutveckling och litteracitet på såväl första- som andraspråket och omsätter dem till en vuxen, utmanande och kommunikativt baserad läs- och skrivmiljö med utgångspunkt i multimodala texter med ett innehåll som speglar kursdeltagarnas vardag och upplevs som meningsfullt.

KUNSKAPER

Läraren

1. är förtrogen med teorier om läs- och skrivutveckling på såväl ett första- som andraspråk
2. har kunskap om likheter och skillnader mellan barns, ungdomars och vuxnas skriftspråksutveckling på första- såväl som på andraspråket
3. har kunskap om centrala begrepp inom alfabetiseringsforskning
4. är medveten om relationen mellan muntlig språkbehärskning och val av språk, innehåll och metod för läs- och skrivundervisningen
5. har kännedom om olika skriftspråksystem och gällande konventioner för skriftspråkande
6. har kunskap om hur skriftspråket samverkar i kommunikation med ljud, bilder och andra semiotiska resurser
7. förstår vikten och innebörden av utvecklandet av en skriftspråklig medvetenhet som förutsättning för vidare litteracitetsutveckling
8. har kunskaper om både psykolingvistiska och sociokulturella lässtrategier (bottom-up/top-down, syntetiska/analytiska; phonics/whole language) och hur de kan samverka och stötta i undervisningen
9. har kunskap om hur nyvunna skriftspråkliga färdigheter kan utvecklas och användas i olika domäner i samhället och i deltagarnas vardags- och arbetsliv
10. har kunskap om vanliga tecken på dyslexi och andra psykiska och fysiska hinder för skriftspråktillägnande

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. skapar en kreativ skriftspråksmiljö med metaspråkliga diskussioner och stöttning på deltagarens alla språk
2. tar reda på hur tal och skriftspråk, läsriktning och vanor kring läsande och skrivande i kursdeltagarens tidigare uppväxt/hemmiljö fungerat
3. baserar läs- och skrivundervisningen på ett varierat multimodalt material, som är anpassat till vuxnas kommunikativa behov och hämtat från deras vardags- och arbetsliv
4. arbetar systematiskt med utvecklandet av skriftspråklig och fonologisk medvetenhet för att underlätta och möjliggöra knäckandet av den alfabetiska skrivkoden
5. analyserar skriftspråksprogressionen hos vuxna andraspråksinlärare
6. använder beprövade läs- och skrivutvecklande metoder och strategier anpassade till varje deltagares behov, sätt att lära och färdighetsnivå
7. fokuserar på läsning och skrivning som ett användbart kommunikativt redskap i för deltagaren aktuella och önskade domäner
8. planlägger, genomför och utvärderar läs- och skrivundervisningen i samarbete med deltagarna och i relation till deras behov
9. följer, stöttar och utvärderar varje deltagares motoriska, kognitiva och kommunikativa skriftspråksutveckling
10. vägleder deltagaren i utvecklandet av läs- och skrivstrategier som även ska kunna hanteras på egen hand i skriftspråkliga situationer utanför undervisningen
11. hänvisar till och samarbetar vid behov med speciallärare och läspedagog

GRUNDLÄGGANDE VARDAGSMATEMATIK

för vuxna andraspråksinlärare

LÄRARKOMPETENS

Läraren utgår ifrån deltagarnas praktiska erfarenheter av matematiska situationer och utvecklar kommunikativt baserade matematiska färdigheter anpassade till deras individuella vardagsbehov, grundläggande krav i samhället och fortsatta studier.

KUNSKAPER

Läraren

1. har kunskap om och kan diskutera innebörden av begreppet vardagsmatematik/ numeracy
2. har kunskap om deltagarnas praktiska erfarenheter och hantering av matematiska situationer
3. har kännedom om dyskalkyli och hur det kan påverka deltagarens matematikinläring
4. har kunskap om grundläggande matematikinläring med ett didaktiskt vuxenperspektiv
5. har kännedom om hur de fyra räknesätten, procent och bråk förekommer i praktiska sammanhang
6. har kunskap om vuxenanpassad metodik för att utveckla mängd- och taluppfattning, olika mått- och tidsangivelser, geometriska former, samt diagram, tabeller och statistik av olika slag.
7. har kunskap om vuxenanpassat läromaterial inom grundläggande matematik
8. har kunskap om matematikämnets språkliga dimensioner

FÄRDIGHETER OCH HANDLINGAR

Läraren

1. skapar en lärandemiljö och en undervisning som ger grundläggande matematiska kunskaper med direkt användbarhet i för kursdeltagarna aktuella och önskade situationer i studier, vardags- och arbetsliv.
2. skapar en lärandemiljö som utgår från och bygger vidare på deltagarnas praktiska matematiska kunskaper och stimulerar dem att använda matematisk information i vardagen
3. har metoder för att utveckla ett muntligt språk hos deltagarna för att kunna tala om matematik
4. kan analysera matematisk progression hos vuxna andraspråksinlärare
5. planlägger, genomför och utvärderar matematikundervisningen
6. följer stöttar och utvärderar varje enskild deltagares progression
7. samarbetar vid behov med modersmåls lärare eller speciallärare